

СУТНІСТЬ ТА РИЗИКИ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРАВНИЧИХ ШКІЛ УКРАЇНИ

Курінний Євген Володимирович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного та адміністративного права,
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

На час підготовки даної праці в Україні залишаються відсутніми законодавчі визначення понять «правничі школи» та «правнича освіта». У ст. 1 підготовленого у 2017 році групою народних депутатів законопроекті «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» були запропоновані наступні терміни:

1) правник – особа, яка завершила навчання в правничій школі та успішно склала Єдиний державний кваліфікаційний іспит;

2) юридична (правнича) освіта – вища освіта за спеціальністю «право», здобуття якої відбувається за наскрізною програмою в рамках магістерського рівня вищої освіти;

3) правнича школа – вищий навчальний заклад або структурний підрозділ вищого навчального закладу, що здійснює підготовку правників.

Завданнями вказаного законодавчого акту визначались гарантування: підготовки правників відповідно до Стандарту юридичної (правничої) освіти; якості юридичної освіти; незалежного та прозорого механізму доступу до правничої професії; створення передумов для підвищення якості правничої науки [1].

Нажаль даний законопроект не отримав путівку у життя і подальше функціонування юридичної освіти продовжилось у загальному нормативно-правовому форматі регулювання освітянських суспільних відносин такими законодавчими актами як Закони України «Про загальну середню освіту», «Про освіту», «Про вищу освіту».

Другою спробою у недавньому минулому надати юридичній освіті більш цілепокладального вектору розвитку, можна вважати розроблення та обговорення на робочих зустрічах народних депутатів України, спільно з експертами у галузі права, оприлюдненого у листопаді 2020 року проекту Концепції розвитку юридичної освіти (далі – Концепції), норми якої не отримали логічного схвалення як й попереднього законопроекту з питань юридичної (правничої) освіти.

Не дивлячись на це, хотілося б звернути увагу на декілька положень змісту Концепції. Зокрема, визначаючи місію даного документу, його автори наголошували, що упродовж минулих років незалежності у державі триває поступове реформування юридичних інститутів, спрямованих на гарантування, утвердження і захист прав людини,

зокрема, шляхом оновлення законодавства та приведення його у відповідність до європейських стандартів...Водночас, зміст юридичних дисциплін, що викладають у правничих школах України, методика їх викладання, юридична наука, а також адміністрування цих шкіл та університетів в цілому повільно зазнають якісних змін та залишаються успадкуванням радянської системи юридичної освіти, відповідно до якої юрист сприймається, як особа, покликана служити державі, а не гарантувати, утверджувати і захищати права людини або забезпечувати ефективне публічне обвинувачення. Таким чином формуючи законодавчу сферу для діяльності юридичних інститутів відповідно до європейських стандартів, держава не отримує фахівців, спроможних впроваджувати нові закони заради утвердження та захисту прав людини.

Наступним положенням Концепції, яке заслуговує на увагу, є проблема, яка потребує розв'язання, а саме – невідповідність змісту юридичної освіти і якості підготовки в правничих школах сучасним вимогам ринку праці та викликам, що стоять перед сучасним демократичним суспільством, глобальним тенденціям розвитку та завданням професійної діяльності правників у різних сферах.

За офіційними даними кількість осіб, що здобувають вищу юридичну освіту в Україні становить більше 100 тис. осіб, кількість правничих шкіл є не виправдано великою та в декілька разів перевищує потреби держави та суспільства.

І нарешті, не слід обходити увагою мету Концепції, яка полягає у створенні умов для вдосконалення організації та модернізації змісту юридичної освіти, спрямованих на: встановлення стандартів юридичної освіти для досягнення стратегічних пріоритетів реформи правосуддя в Україні; відповідність освіти сучасним очікуванням і викликам суспільства; підвищення конкурентоспроможності випускників правничих шкіл на ринку праці; формування ґрунтовних теоретичних знань та практичних компетентностей правників; підвищення рівня обізнаності щодо питань професійної етики та прав людини; розуміння фундаментальної ролі правника в утвердженні верховенства права через захист прав і свобод людини; підвищення привабливості можливості отримання фундаментальних юридичних знань та навичок в Україні для іноземних студентів [2].

Навіть через понад три роки широкомасштабної війни, переважна більшість положень Концепції не втратила своєї актуальності та потребує свого невідкладного втілення у життя. Але наразі у держави в науковій сфері існують більші пріоритети ніж гуманітарні науки та відповідні спеціальності. Так, серед пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 476 від 30.04.2024, ми не знайдемо жодного, який би безпосередньо стосувався юридичних наук. Перевага надається точним та прикладним наукам.

Не менш важливою проблемою ніж подальше вдосконалення роботи українських правничих шкіл та досягнення більш кращих їх результатів є питання організації та функціонування юридичної освіти в умовах сьогодення та ті ризики з якими може супроводжуватися її повернення у стан «завтрашньої мирної нормальності». Саме вдаль вирішення організаційних проблем юридичної освіти є одним із вагомих факторів належної наукової діяльності правничих шкіл.

Перехід з мирного у воєнний формат роботи правничих шкіл України остаточно завершився у першій половині 2022 року, після кількох місяців широкомасштабної агресії РФ проти нашої держави. А ось початок, а точніше перші прояви цього регресивного процесу необхідно поєднувати з окупацією країни-агресора АРК та частин Донецької та Луганської областей у 2014 році. Саме у вказаному році Україна де-факто втратила декілька правничих шкіл, які були розташовані у перелічених регіонах (їх часткове збереження шляхом передислокації окремих ЗВО на територію «великої України», необхідно сприймати із значною умовністю, з огляду на реальне зменшення цими закладами свого наукового потенціалу та фактичного розірвання зв'язків зі своїми можливими абітурієнтами із захоплених територій).

Сутність теперішнього перехідного періоду функціонування правничих шкіл України полягає у тому, що його завершення детермінує не менший перелік невирішених питань, які є зараз, а ступінь їх складності аніскільки не буде поступатись поточним, а у деяких випадках – навіть перевищувати їх.

Існують значні ризики переходу сучасного етапу транзиту з ненормального та неприродного стану роботи правничих шкіл в умовах війни не у новий-старий формат довоєнної сталості мирного життя, а з високою ймовірністю в обставини невизначеності та непередбачуваності найближчих перспектив.

Відповідні ризики на мій погляд можна поділити щонайменше на дві групи. Перша – це ті, яких майже не можливо уникнути або дієво вплинути на них. Другу частину ризиків складають ті несприятливі обставини, до яких не тільки необхідно бути готовими, а й на котрі можливо цілком ефективно впливати шляхом локалізації або мінімізації їх небажаних наслідків.

Прикладами перших можна вважати обставини, що характеризують: результати завершення триваючої російсько-української війни (на якій можливій лінії розмежування вона зупиниться і чи будуть вагомими і надійні гарантії щодо невідновлення агресії РФ); явна демографічна криза в Україні, яка суттєво ускладнилася у часи війни та відсутність реальних перспектив її подолання у найближчі 1-2 десятиліття (кількість дітей-біженців з України з 2022 року коливається від чверті до третини із загального відповідного показника 6-8 мільйонів українських громадян); об'єктивне зменшення потреби в існуючій

кількості закладів вищої освіти (ЗВО) або їх підрозділах, що надають освітні послуги, презентуючи правничі школи.

До життєвих ситуацій пов'язаних з другою групою ризиків можна віднести: реальність зменшення наукового потенціалу у сфері правничої освіти (особливо у «прифронтових регіонах»); велика ймовірність суттєвого скорочення ролі і ваги правничих шкіл Харкова та Запоріжжя (насамперед, через критичне наближення фронту до цих міст), що з часом може призвести до їх небажаного занепаду; можливе повернення до регресивної моделі правничої освіти часів УРСР, що характеризувалася функціонуванням «безпериферійного» формату – столиця та ще 2-3 «привілейовані» регіональні правничі центри.

Завершуючи слід констатувати, що в часи триваючого воєнного лихоліття не потрібно обмежуватися потребами вирішення давно актуалізованих питань якості існуючої юридичної освіти, наша увага має також зосереджуватися на усвідомленні та готовності розв'язання проблем організації та функціонування правничих шкіл у принципово нових та не менш складних реаліях повоєнної України.

Література

1. Закон України «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії»(проект) URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/jh5ij00a?an=490&ed=2017_09_28 (дата звернення: 03.05.2025).

2. Концепція розвитку юридичної освіти (проект). URL: https://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html (дата звернення: 03.05.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-509-2-16>

ІНТЕГРАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРАКТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Латишева Вікторія Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук,

Кременчуцький національний університет

імені Михайла Остроградського

м. Кременчук, Україна

Сучасна юридична освіта в Україні перебуває у фазі активного реформування, що обумовлює нагальну потребу в удосконаленні змісту освітніх програм та методів підготовки правників. В умовах глобалізації та євроінтеграційних процесів особливого значення набуває завдання